

Pisma iz Zagreba.

Piše Josip Staré.

XXX.

Berite Novice, vesela igra v enem dejanju, spisala J. J. in J. K. Glume na slovenskom jeziku članovi hrvatskoga zemaljskoga kazališta. — Tako so nam plakati po oglih zagrebških ulic naznanjali svečano predstavo, ki jo je intendancija hrvaškega deželnega gledališča dne 8. decembra l. 1895. priredila na čast slovenskim gostom. Kdor se je le količkaj pečal s kulturnim razvojem hrvaškim in slovenskim, je strmeč obstal pred omenjenim naznanilom, in milo se mu je storilo pri srcu, a po glavi so mu rojile različne misli. »Ali je to mogoče? Ali je res, da bodo v sijajnem Talijinem hramu hrvaškem igrali skromno slovensko igro v slovenskem jeziku?« — Kakor neverni Tomaž je človek prestopil gledališki prag in — verjel je in še bolj strmел. Hrvaški predstavljalci so res v slovenskem jeziku igrali in tako čisto in gladko so izgovarjali slovenske besede, da jih slovenski predstavljalci v Ljubljani ne bi mogli bolje. Občinstvo, ki je do zadnjega kota gosto napolnilo prostorno gledališče, je z burnim ploskanjem odlikovalo vrle umetnike ter s smehom in karakterističnimi opazkami pričalo, da do dobrega umeje igro, ki, dasi je majhna, vendar tako resnično riše dobo iz kulturnega razvoja slovenskega naroda. Med gledalci so bili zastopani vsi stanovi od imenitnega hrvaškega grofa do preprostega rokodelca. Vsakomu si na obrazu videl redko zadovoljstvo in veselje; nihče, ne »kajkavec«, ne »štokavec«, se ni izpodtikal ob jeziku, ki se je vsakemu zdel domač, kakor sam hrvaški jezik. Pač pa se je marsikdo čudil, da se slovenska dramatična literatura more ponašati z igro, kakršne nima izvirni repertoar hrvaški. Da se je v hrvaškem gledališču v Zagrebu predstavljala slovenska igra v slovenskem jeziku, je samo po sebi imeniten historičen dogodek, ki se ne sme pozabiti; imeniten pa je ta dogodek tudi zato, ker nam priča, kako se je razvil in opilil naš slovenski jezik, ki se sme danes ponosno glasiti na tujem pred odličnim razumništvom in plemenito gospodo, na »tleh, ki pomenijo svet«, nikar, da bi ga človek preziral doma in se ga sramoval, kakor je, žal, bilo v časih, ki jih še marsikdo pomni.

Pravzaprav je slovenska gledališka igra v Zagrebu imela biti le nežna vljudnost, s katero je rahločutni intendant hrvaškega gledališča,

dr. pl. Miletic, pozdravil slovenske goste, kakor kadar tujega gosta pozdravljamo v njegovem jeziku. Takšna vljudnost je bila prav primerna zato, ker so Slovenci to pot prišli v Zagreb, da vidijo novo gledališče, ki z zunanjo svojo obliko, zlasti pa z notranjo svojo sijajnostjo presega vsa poslopja, kar so jih Hrvatje zadnjih petindvajset let za kulturne namene zgradili v narodni svoji stolici, v belem Zagrebu. Kako se je hrvaška narodna omika v zadnjem četrtsstoletju na vse strani lepo razcvetla in povzdignila, je »Zvonovim« čitateljem dovolj znano iz dosedanjih »pisem iz Zagreba«. Za vsako kulturno napravo so si Hrvatje že postavili poseben dom, le dramatična umetnost je še čakala dostojnejšega zavetja, in srečno ga je dočakala. Na prostornem trgu, ob katerem stoje sami kulturni zavodi, se je v kratkem času šestnajstih mesecev povzdignil veličasten Talijin hram, s kakršnim se ponašajo le velika mesta. Leta in leta so se nabirali dobrovoljni prineski; krajcar do krajcarja se je polagal v gledališki zaklad, ki je naposled narastel na pol milijona. Zdaj je zagrebško mestno starejšinstvo podarilo potrebni prostor, a deželna vlada je dodala še kakih 200.000 forintov, in tako se je »z združenimi močmi« z novim gledališčem dostojno ovenčalo petindvajsetletno kulturno prizadevanje. Sam cesar in kralj Franjo Josip I. je prišel v Zagreb, da s svojo navzočnostjo poveleča redko petindvajsetletnico, da sam s svojo roko zabije zadnji kamen in odpre novi kulturni hram; a prišel je tudi, da sploh vidi, kako se je od zadnjega njegovega poseta pred šestindvajsetimi leti pod blagim njegovim ustavnim vladanjem povzdignil beli Zagreb, in kaj se je od tedaj storilo za kulturni napredek na Hrvaškem. Imel je dokaj videti, in bil je povsem zadovoljen in presenečen, kakor so pričale dobre njegove oči, in kakor je sam potrdil z vladarsko svojo besedo. Prelepi so bili dnevi, ko smo blagega vladarja svojega imeli v svoji sredi in smo videli, kako se on z nami veseli kulturnega napredka našega. Ne bomo opisovali velikih zunanjih svečanosti, niti kako so kmetje in meščani v praznični opravi, plemeniti velikaši pa v bleščečem gosposkem sijaju iz vseh hrvaških krajev hiteli v Zagreb, da vidijo in slave ljubljene kralja svojega; kajti vse to je neznatno proti onemu notranjemu zadovoljstvu in splošni oni radosti, ki se s peresom ne da opisati.

Ko je cesar in kralj zabil »zaključni« kamen ter z balkona brezštevilni množici oznanil, da je novo hrvaško deželno gledališče odprto, je še obljubil, da bode v podporo tega gledališča iz zasebnih svojih sredstev dajal poslej po deset tisoč goldinarjev na leto. Nato si je do dobrega ogledal novo poslopje ter izrazil popolno svoje zadovoljstvo.

— Osnovo novemu hrvaškemu gledališču sta izdelala sloveča dunajska graditeljja Fellner in Helmer v slogu pozne italijanske renesanse. Ložije, balkoni, kupole, stebrovi, podobe in druge stavbene posameznosti, umetno izdelane, lepšajo zunanje lice krasnega poslopja. Skozi glavni vhod pod širokim balkonom prideš v prostorni vestibul, iz katerega pelje več širokih stopnic v lože in na galerije. Vse je sijajno; stene so obložene z gladkim umetnim mramorjem, stropi so bogato pozlačeni, držaji so oviti z rdečim žametom, a drže jih lični pozlačeni lobodi. Tako je tudi po širokih hodnikih. V samem gledališču je prostora za 1300 ljudi. Lož je vseh skupaj 64, od katerih sta v prosceniju ena za dvor, ena za bana, ena za mestnega župana in ena za mestno starejšinstvo. V parterju je 344 sedežev, a za njimi prostora za 150 stoječih gledalcev. Med ložami drugega nadstropja se amfiteatralno vrste tako zvani balkonski sedeži in galerija. Sploh je razvrstitev prostorov ista, kakor po vseh modernih gledališčih. Lepo izdelane in bogato pozlačene stukature, med njimi prijazne narodne slike na stropu, rdeče obložene lože ter gosto nameščene svetilnice in krasni lesteneč z električno lučjo ti kažejo gosposki sijaj in vkusno elegantnost. V prvem nadstropju je velik foaje z dvojnimi bifetom za lože, a v drugem manjši za balkone in galerijo. Na glavnem zagrinjalu nam je hrvaški umetnik Bukovac v primernih skupinah naslikal pesnike in igralce od Gundulića do naših dni, kako se klanjajo boginji dramatične umetnosti. Najbolj se iztiče doba ilirska; v tej skupini vidimo tudi Slovenca Stanka Vraza. Oder je dosti prostoren; prednji del je 15 metrov širok, a 36 metrov globok; zadnji pa 14 metrov širok in 10 metrov globok. Predaleč bi zašli, ko bi hoteli naštevati vse razne sobe in dvorane, ki se vrste okoli odra po vseh nadstropjih ter so namenjene najrazličnejšim potrebam in gledališkimi skrivnostim, o katerih navadni gledalec nima niti najmanjšega pojma. Le to moramo še poudariti, da je akustika v novem hrvaškem gledališču izvrstna, ter da gledalec iz zadnjega kota vse dobro čuje in vidi, kar se na odru godi.

Olikanemu razumništvu, h kateremu prištevamo častite »Zvonove« čitatelje, bi bilo danes nepotrebno govoriti o kulturnem pomenu gledališča; saj so začetki dramatične umetnosti tako stari, kakor je stara človeška omika sploh. Seveda, razloček med gledališčem in gledališčem je velik. V lepem in dobrem gledališču so združene vse umetnosti; že v samem poslopju vidiš večjo ali manjšo arhitektonsko dovršenost, ki jo povzdigujejo slikarstvo in kiparstvo ter najrazličnejše stroke umetniškega obrta. Na odru se predstavljajo plodovi dramatične umetnosti v vezani in nevezani besedi, ki nam kažejo prizore iz človeškega

življenja vseh stanov in vseh narodov sedanjega in preteklega časa. Pravzaprav se ti prizori gode pred nami, kakor v resničnem življenju, a zato je treba zopet posebnih umetnosti in posebnih umetnikov in toliko drugih pripomočkov, katerih gledalec ne vidi in jih tudi videti ne sme, da mu ne motijo vznemirjene domišljivosti. Gledališke predstave povzdiguje tudi glasbena umetnost, ki je v operi tesno zvezana z dramo ter je v nji dosegla najvišjo stopinjo dosedanje svoje dovršenosti. Obema, drami in operi, se je v baletu pridružila še plesalna umetnost, ki ima tudi vznemirati občutke lepote, dasi, kakor vsaka druga umetnost, lahko zaide na kriva pota spolske prostote. Dobro gledališče nam torej ponuja kaj različnih užitkov, in sicer takih, ki človeku blaže um in srce ter ga obenem kratkočasijo in razveseljujejo. Dobro gledališče je prekorišna naprava, brez katere ne more biti noben omikan narod, in katera torej potrebuje vsestranske podpore, nikar nasprotstva. Da bode gledališče res to, kar zahtevamo, da bode — to mora biti skrb intendancije.

V novem hrvaškem gledališču je intendancija na tri leta poverjena gospodu Miletiću, o katerem smo že lani povedali, s kako gorečnostjo in s kakim požrtvovanjem se je posvetil težki svoji nalogi. Že tedaj smo omenili, koliko truda in koliko ovir ima hrvaški intendant, ki bi rad narodno gledališče povzdignil na stopinjo prvih gledališč velikih mest, s katerimi pa se Zagreb za zdaj le še ne more meriti. Zato nam častiti gospod intendant ne zameri, če pravimo, da je rodoljubno in vse hvale vredno njegovo delovanje tudi letos še »eksperiment«, in zadovoljni bomo, če v treh letih naše gledališče spravi v pravi tir ter mu da ono stalnost, po kateri on in mi enako hrepenimo. Materijalne podpore ima hrvaško gledališče dovolj; kajti deželna subvencija znaša 40.000 for., cesarjeva 10.000 for., mestna tudi 10.000 for., a lože so za celo leto razprodane za kakih 30.000 for.; vsega skupaj ima torej zagotovljenih 90.000 for. na leto. Hrvaško gledališče ima pa tudi velik dramatični zbor, v katerem vidimo lepo število starejših umetnikov in umetnic prvega reda ter nadepoln, nadarjen moški in ženski pomladek. Ni je dramatične igre, kateri naši umetniki ne bi bili kos. In vendar, kaj vidimo letos? Na dve, tri operne in operetne predstave pride komaj ena drama, dasi s pevskimi močmi nismo kaj posebno srečni. Pa saj ni čuda; v nedeljo popoldne se poje, v nedeljo zvečer se poje in v ponedeljek zvečer se zopet poje, a mnoge vaje tudi niso, da bi si pevci in pevkinje čuvali grla in pljuča. Prav lahko se pri takšnih razmerah prikrade kaka hripava »premiera«, nam pa se tedaj le še bolj toži po vrlih

naših dramatičnih igralcih, katere bi rajši videli na odru, nego v ložah in v parterju.

S tem pa nikakor ne mislimo kratiti zaslug cenjenemu našemu intendantu: le pokazati smo hoteli velike težave, s katerimi se mora boriti. Gledališče je namenjeno vsem stanovom, pa treba vsakemu dajati po nekoliko užitka in zabave, ki se mu najbolj prilega. V Zagrebu je tudi mnogo gospode, zlasti vojaške, ki slabo umeje drame v hrvaškem jeziku, pa hodi rajša k operam, operetam in baletu. Zato bi nam gospod Miletić lahko zavrnil: »Uspeh je na moji strani,« in ne bi mu mogli oporekati, kajti gledališče se letos kaj dobro pohaja in je skoraj vsaki dan polno; a to je najboljši dokaz, da gospod intendant ve, kaj ljudi vabi v gledališče. Tu ne smemo pozabiti prekrasnih in dragocenih inscenacij, kakršnih smo doslej bili vajeni videti le po velikih prestolnih mestih. Ne le opera, ampak tudi vsaka drama se predstavlja v tako lepi »stafaži«, da ima človek dokaj gledati, in da večkrat tudi izkušeno in razvajeno oko kar obstrmi, kadar mu se pokaže nov prizor. To vleče. Vlečejo pa tudi »moderne« dramatične novosti, ki se z boljšim ali slabšim uspehom, vsekakor pa z veliko reklamo dajejo v Parizu, Berlinu in na Dunaju. Te »premiere« pa ne ugajajo vselej našemu etičnemu vkusu, in milo se nam stori, če prelistamo »repertoire« hrvaškega gledališča zadnjih let, v katerem smo videli nad dve sto raznih in tudi prav dobrih iger, in vendar od mnogih nismo dočakali »reprize«, dasi smo je po več let željno pričakovali. Zdi se nam, da letos velja geslo: »Opere, balet in novosti«. Sicer pa še ne moremo reči zadnje besede, kajti ni še minila polovica sezone; priznati pa tudi moramo, da se letos v gledališču vselej prav dobro zabavamo in kratkočasimo.

Sneg.

V noči pa je padel snežec,
Snežec beli;
V vrti zadnji so mi cveti
Se ospeli . . .

Tudi v srce naše često
Snežec pade,
Zamori uzore zlate,
Svetle nade.

Carmen.

